

ETIKA I GLOBALIZACIJA U BANKARSTVU

Jasmina Poštin¹

Vesna Čilerdžić²

Aleksandra Jagodić Rusić³

Hadži Strahinja Stojković⁴

SAŽETAK

Ova studija ispituje uticaj globalizacije na bankarski sektor i etičko upravljanje pred finansijskim zakonima kao ključ za efikasno upravljanje u neizvesnim vremenima. Globalna finansijska kriza je snažno pokazala kako su međunarodne banke uticale na šokove širom sveta. Globalizacija bankarske proizvodnje i internacionalizacija tržišta finansijskih usluga doveli su do toga da se bankarski menadžeri specijalizuju znanjima iz brojnih naučnih oblasti, između ostalog i poslovne etike i morala. Kako je sveprisutna dilema između ekonomije i etike, značaj etičkog stila upravljanja predstavlja izazov za organizaciono upravljanje i iniciranje kulturne promene vođene moralnim normama i primenom etičkih standarda.

KLJUČNE REČI: etika, globalizacija, banke

SUMMARY

This study examines the impact of globalization on the banking sector and ethical management in front of financial laws as the key to efficiency management at uncertain times. The global financial crisis has strongly demonstrated how international banks have affected shocks all around the world. Globalization of banking production and internationalization financial services markets have led to banking managers specialize in knowledge from a number of scientific fields, besides other things, business ethics and morals. How ubiquitous is the dilemma between economics and ethics, the importance of an ethical management style is a challenge for organizational management and initiation cultural change moral norms and the application of ethical standards.

KEYWORDS: ethics, globalization, banks

1 University "Union – Nikola Tesla", Beograd, "Faculty of management", Sremski Karlovci, Serbia, famzr.edu@gmail.com

2 University "Union - Nikola Tesla", Beograd, "Faculty of management", Sremski Karlovci, Serbia, e-mail: vesnabk@yahoo.com

3 University "Business Academy", Faculty of economics and engineering management, Novi Sad, Serbia, e-mail: aleksandra@aio.rs

4 University "Business Academy", Faculty of law for commerce and judiciary, Novi Sad, Serbia, e-mail: stojkovic.oko9@gmail.com

UVOD

Prema mnogim ekonomistima (pogledati: Eigner & Umlauf, 2015), od vremena Velike depresije (1929-1933), globalna finansijska kriza (2007-2009) je bila najozbiljnija kriza koja je potresla ceo svet. Globalizacija koja je doprinela širenju krize do svetskih razmera, otpuštanju miliona zaposlenih i padom tržišne vrednosti aktive merena je milijaradama dolara (Pobrić, 2010). Deceniju pre krize, u porastu finansijske globalizacije, međunarodne banke su se smatrale važnim doprinosiocima finansijskom i ekonomskom rastu, dok su u jeku krize mnogi izrazili zabrinutost i krivili banke zbog situacije širom zemalja (Demirgüç-Kunt, 2017).

Globalna finansijska kriza i njeni prvi signali nisu nastali iznenada, što je svakako doprinelo da se od 2007. godine poveća broj istraživača i drugih zainteresovanih strana u finansijskom sektoru. Pre toga, od 1980-ih, globalni finansijski sistem suočio se sa nekoliko kriza koje su dovele ekonomiste i finansijske analitičare do zaključaka da se sistemski rizik povećao tokom poslednje četiri decenije (što je dovelo do toga da regulatori osmisle pravila za efikasniju procenu informacija), zatim kolaps berzi što pokazuje važnost preventivnih postupaka, kao i svesnost da je agresivni kapitalizam pokazao svoje granice (Paulet, 2011). Od 2006. godine stopa problematičnih kredita je naglo rasla, stoga Pobrić (2010) diskutuje o tome šta je motivisalo kreditore da plasiraju visokorizične kredite? Može se primetiti da je na razvijenim tržištima najviše bio pogođen bankarski sektor, gde je od početka 2007. godine do kraja februara 2009. godine indeks prinosa bankarskog sektora u US-u pao za 77,4%, u odnosu na sektor osiguranja koji je pao za 61,6%. Tokom svih ovih događaja može se videti da je primarna funkcija bankarskih institucija da odobravaju kredite i preuzimaju rizik žrtvovana kako bi se koncentrisale na maksimiziranje profita (Paulet, 2011), kao i lake i velike prodaje kreditnih plasmana investitorima (Pobrić, 2010). Ovo je dovelo do obaranja premije za rizik, uprkos tome što je rizičnost kredita bila povećana (Pobrić, 2010).

Izveštaj švajcarske banke UBS 2008. pokušava da objasni zašto su investitori ulagali u rizične subprim kredite i da "istraži gde i zašto je ovaj sistem nastao" (Wilmarth, 2009). Prema Pobrić (2010) najvažniji nalazi su: veći naglasak je stavljen na maksimiziranje profita i rasta, a nedovoljno riziku i nedostatku znanja o upravljanju rizikom; preveliko poverenje u kvantitativne metode analize i drugim statističkim modelima koji nisu imali ni holističku ocenu rizika, niti su uzimali u obzir nove informacije kao što su rastuće stope problematičnih kredita; sistem nagrađivanja menadžera u segmentu upravljanja rizikom bio je takav da ukoliko se skuplji i efikasniji način upravljanja rizikom zameni jeftinijim i manje efikasnim, menadžer biva nagrađen za uštedu u troškovima; masovno odobravanje kredita ljudima koji su imali niske prihode i dr.

Banke su prebacile rizik na privatne agente, rizik koje bi obično bankarske institucije trebalo da podrže (Paulet, 2011). S tim u vezi, moglo bi se reći da upravo finansijsko bankarstvo najbolje ilustruje potencijalne koristi i opasnosti. Banke su bile među institucijama koje su najviše pogođene finansijskom globalizacijom, i da bi se izborile sa stalnim promenama u ekonomskom okruženju, bile su prinuđene da usvoje nove strategije u upravljanju bankama (Raluca, 2012). Promene na finansijskim i bankarskim tržištima učinile su upravljanje finansijskim rizicima značajnijim nego ikad i bilo je neophodno da banke shvate glavni uticaj globalizacije na način stvaranja bankarskog rizika u budućnosti (Raluca, 2012), što ih ponekad obavezuje na usvajanje rizičnih stavova. Zato usvajanje vredne

orijentacije kao što je društveno odgovorna investicija, nije jednostavno sprovesti. Ova alternativa bila je izvor sukoba između banaka, investitora i pojedinačnih aktera. Glavni cilj banaka je da održe svoju tržišnu snagu, da investitor ima koristi od povoljne situacije na finansijskim tržištima; a pojedinačni akteri da favorizuju proizvodne i društvene vrednosti u odnosu na spekulativni profit (Paulet, 2011). Međutim, monopoli koji potiču od preuzimanja koncentracija u finansijskom sektoru podrivani su dolaskom novih dobavljača finansijskih usluga na tržište (Paulet, 2011). Kako je kriza poprimila globalne razmere tako je bilo nužno preduzeti aktivnosti na ublažavanju efekata krize na globalnom nivou, što se odigralo 2009. godine u London na Samitu G-20, gde se između ostalog, predvidelo da se sa 1,100 milijardi dolara podrži povećanje kredita, rasta i zaposlenosti (Pobric, 2010). IMF-u je dat zadatak inspekcije privrede i finansijskih sektora u svim zemljama kako bi izveštaji bili verodostojniji i transparentni. Formiranjem Odbora za finansijsku stabilnost, pored praćenja finansijskih rizika i predlaganja mera oporavka, posebna pažnja je usmerena na rešavanje efekata krize i prevenciji nastanka buduće putem reformisanja međunarodnih finansijskih institucija.

EFEKTI GLOBALIZACIJE NA BANKARSKI MENADŽMENT

Globalizacija ima sve veći značaj u trgovinskim i finansijskim poslovima na globalnom tržištu. Raluca (2012) definiše globalizaciju kao „dinamičan i složen proces i nepovratan fenomen“. Prema Popescu et al. (2004) globalizacija ima tri glavna uzroka: tehnološki, politički i ekonomski. S obzirom da je globalizacija višedimenzionalni fenomen, postoje druge komponente koje takođe utiču, kao što su kultura, društvo, životna sredina. Internacionalizacija bankarskih sistema značila je globalizaciju ekonomske aktivnosti uopšte. Transnacionalne kompanije su se prijavile za finansiranje od banaka koje imaju račune u zemljama koje se šire. Globalizacija bankarskog sistema izvršena je geografski uspostavljanjem nacionalnih, regionalnih i međunarodnih banaka, finansijskih grupa, uključujući lizing kompanije, osiguranje i reosiguranje, investicione fondove.

Banke su doprinele značajnom napretku u kvantifikovanju rizika, a najvažniji korak je razvoj modela zasnovanih na konceptu vrednosti rizika. Velike promene u bankarskom menadžmentu predviđaju poslovanje banaka koje postaju predmet standardizovanog upravljanja. Da bi se smanjili troškovi bankarskih rizika stvoreni su sistemi za odlučivanje zasnovani na novim tehnologijama. Razvoj softvera, telekomunikacija i finansijska tehnologija učinili su da se banke suočavaju sa mnogim izazovima, posebno sa povećanom konkurencijom i smanjenjem rizika u tržišnom udelu. Takva žestoka konkurencija i realnost recesije doveli su do potrebe za pronalaženjem efikasnih načina za smanjenje troškova. Jedna od najznačajnijih strateških promena u bankarskom menadžmentu je outsourcing, zatim odabir boljih klijenata koje će pažljivije da prate i pooštreni standardi kreditiranja koji su bili neophodni (Pobric, 2010).

Raluca (2012) smatra da je zbog trenda u upravljanju bankama koji se kretao od tradicionalnog upravljanja rizikom do upravljanje rizikom sa globalnim pristupom, veoma važno menadžerima da identifikuju poslovne rizike povezane sa svakom operacijom, jer većina transakcija dovodi do kombinacije rizika. I da je prema tome, glavni cilj menadžera upravljanje sistemskim rizikom (Raluca, 2012). Neophodno je razvijati nove pristupe načinu upravljanja rizikom, jer nedovoljno poznavanje rizika, njihova netačna procena

direktno utiču na rezultate ekonomskih aktivnosti banaka. Ključno je da banke ne bi smele da obavljaju takvu vrstu posla gde se rizici ne mogu identifikovati. Na osnovu iskustva iz prve krize koju je obeležio proces sekuritizacije i druge krize koju je obeležilo lažiranje finansijskih izveštaja, velika pažnja se posvećuje etici banaka i ustanova koje procenjuju kreditni rejting država i organizacija (Krkač et al., 2012). S tim u vezi, pojavili su se zahtevi za tužbe protiv organizacija koje procenjuju kreditni rejting, a u istom mahu ne snose odgovornost za svoje procene (Krkač et al., 2012). Kao deo rešenja, zbog gubitka poverenja u banke, kao i nedostatkom, između ostalog i korporativne društvene odgovornosti i poslovne etike, pojačan je nadzor nad bankama. Neophodno je poštovati načela bankarskog upravljanja koja u prvu ruku stavljaju moralnost, zatim društvenu odgovornost banaka i poslovnu etiku bankara koju odlikuje integritet, poverenje i stručnost (Krkač et al., 2012). Ova načela su uvek snažno prisutna u diskusiji tokom velikih kriza. Moralnost banaka se tiče brige banaka o sebi kao instituciji, briga u vezi klijanata i tržišta. Nemoralnost i neodgovornost banaka može se ogledati i u kiminalnim rizicima kao što su kršenje zakona ili zloupotreba istog kao što su prevare (npr. s kreditnim karticama), krađe, uloga banke u pranju novca i razne pronevere, podmićivanje i korupcija. Pod korporativnom društvenom odgovornošću govori se o etičnom bankarstvu. Evropska federacija etičkih i alternativnih banaka (FEBEA) bavi se pitanjima kako se ulaže ušteda klijanata i da li banka finansira industiju oružja u inostranstvu ili podržava lokalnu i društvenu ekonomiju (pogledati: url: <http://www.febea.org/>). Za analizu društveno odgovornog poslovanja neophodno je ispitati koncept modernog održivog poslovanja, kao i međusobne veze (pogledati: Rakić, 2016). Poslovna etika bankara podrazumeva poštovanje zakonske regulative koja reguliše delovanje banaka i njihov nadzor i o etičkim dimenzijama njihovog delovanja na određenim tržištima. Ovo podrazumeva poštovanje svih dužnosti i zabrana u poslovanju, kao i za propuste koje bankar može učiniti.

Takođe, prisutno je i diskutovanje o matematičkim modelima za procenu rizika, gde neki autori smatraju da ih treba unaprediti, dok neki smatraju da samo ovakvi modeli ne mogu obuhvatiti sve faktore koji su relevantni za odlučivanje zbog mogućnosti greške prilikom modeliranja ukoliko postoji veći broj varijabli (Marphy, 2008). S tim u vezi Pobrić (2010) smatra da je pitanje uključivanja ljudske ocene retoričko. Na osnovu prethodnih događaja, smernice i iskustva za prevenciju finansijske krize u budućnosti su prema Pobrić (2010): prilikom kreiranja regulative imati meru u nepreuzimanju prekomernog rizika, ohrabrivati inovativnost; meru u nagrađivanju zaposlenih sprovesti na način da se motivišu i budu usmereni na dugoročno zdravlje kompanije, a da ne budu fokusirani na kratkoročni profit; koristiti i matematičke i ekspertske modele; rad u skladu sa etičkim principima.

BANKARSKI MENADŽER I LIDER

Kao inovatori finansijske strukture bankarski menadžeri su finansijski eksperti za upravljanje novcem i kapitalom koji planiraju, organizuju i kontrolišu finansijske i poslovne aktivnosti. Bankarski menadžeri su biznis lideri koji imaju monetarnu vlast, moć, znanje i autoritet u finansijskoj organizaciji države i privrede i oni donose ključne bankarske odluke. U posmatranju odnosa bankara i klijenta, bankar je profesionalac kojeg je zaposlen od strane nadležne službe da svoj posao obavlja u skladu sa pravilima struke (Krkač et al.,

2012). Etički kodeks bankara koji treba biti jasan treba sadržati sve tipične slučajeve moralno neispravnih ponašanja bankara koji se u suštini sastoji od načela koji povezuju moralnost, zakonitost i stručnost, odnosno profesionalizam. Bankarski menadžment sjedinjava ekspertsko znanje, kulturu rada, poslovnu etiku, poreski moral i humanističko ponašanje. Građeci finansijski moral neguje se princip jednakosti pred finansijskim zakonima, čuva se ljudsko dostojanstvo štediša i debitora, poštuju se prava i obaveze svojih komitenata i klijenata i razlikuje se princip tolerancije prema dužnicima. Tako se dolazi do efikasnog stila upravljanja - etičkog stila upravljanja, koji prerasta u humanistički stil. Kultura upravljanja motiviše produktivno upravljanje konfliktima što je posebno važno za centralno i poslovno bankarstvo, agencije za bankarski konsalting i direkcije za kredite.

Prema Klincov & Ristić (2015) globalizacija bankarske proizvodnje i internacionalizacija tržišta finansijskih usluga doveli su do toga da se bankarski menadžeri specijalizuju znanjima iz brojnih naučnih oblasti, kao što su bankarstvo, finansije, ekonomija, osiguranje, logistika, statistika, sociologija biznisa, finansijska psihologija, poslovna etika i moral, filozofija zadovoljavanja finansijskih potreba, kao i 3K (kultura rada, kultura razvoja i kultura komuniciranja). Bankarski menadžeri su i inovatori finansijske strukture, akteri promena budućeg razvoja bankarskog sektora, ali i strategii razvoja sa liderskim osobinama koji kreiraju viziju monetarnog i bankarskog finansiranja sa dugoročnim smernicama (Klincov & Ristić, 2015). Kako imaju bitnu i odgovornu ulogu u bankarskom sektoru, preduzetništvu i u finansijskim strategijama privrede i države, ovi menadžeri i lideri moraju biti osposobljeni za upravljanje novčanim sredstvima, kreditima, investicijama, inovacijama, kamatnim rizicima na finansijskim tržištima, kao i drugim izazovima koje donosi elektronska revolucija i globalizacija.

DISKUSIJA

Širenje krize je rezultat dejstva dva mehanizma: prvi mehanizam proističe iz moderne verzije funkcionisanja banke, a drugi iz potrebe finansijskih institucija za održavanjem racija adekvatnosti kapitala (Pobric, 2010). Imajući u vidu ova dva mehanizma širenja krize, postoje dve grupe mera za ublažavanje krize. Prvu grupu čine mere koje su usmerene na obezbeđivanje likvidnosti finansijskim institucijama od strane centralne banke. Ukoliko bi imale pristup dodatnim sredstvima, finansijske institucije ne bi morale da prodaju imovinu po nerealno niskim cenama i samim tim prvi mehanizam širenja krize ne deluje. Dok drugu grupu čine mere usmerene na izolovanje loše aktive finansijskih institucija od strane države (Pobric, 2010).

Regulativa jeste neophodan, ali ne i dovoljan uslov da bi se osigurala efikasnost upravljanja bankarskim institucijama i kompanijama. Mogao bi se razmotriti i održiviji pristup kako bi se postigla ne samo ekonomska efikasnost već i globalna socijalna zaštita. Kako je profit glavni cilj većine investitora, radi stvaranja sigurne atmosfere, pristup orijentaciji ka većoj društvenoj odgovornosti i etici bi obezbedio uslove stabilnosti i za investitore i za kompanije. Ono o čemu će se osetiti uticaj globalizacije jeste još uvek prisutnost tradicionalnim načinima poslovanja koji se kombinuju sa mrežnim poslovanjem i novim tehnologijama. Neophodno je dobro razumevanje novih tehnologija i procena sigurnosnih rizika, strog nadzor nad procedurama i osetljivim podacima, pored volje da se ulaže u ovo poslovno područje. Saradnjom svih navedenih činilaca može se postići određen napredak.

ZAKLJUČAK

Globalizacija je sve više prepoznata kao ključna za rast tržišnih ekonomija. Bankarski menadžment u kontekstu globalizacije predstavlja jedan od izazova današnjice. Ekonomski efekti globalizacije na bankarski sistem mogu biti pozitivni ili negativni, a zadatak onih koji su zaduženi za upravljanje bankarskim sistemom je da maksimiziraju pozitivne efekte, a negativne da svedu na minimum. Regulacijom bankarskog poslovanja se u velikoj meri sprečava da se banka upusti u nemoralne i neodgovorne ponašanja. Pored regulacije neophodno je i podsticati snažniju društvenu odgovornost svih zainteresovanih strana.

LITERATURA

1. Popescu, I.A., Bondrea, A.A., Constantinescu, M.I., (2004), Globalizarea: mit și realitate, București: Editura Economică.
2. Raluca, D.O. (2012). GLOBALIZATION AND ITS EFFECTS ON THE BANKING MANAGEMENT. Annals of the „Constantin Brâncuși” University of Târgu Jiu, Economy Series, Issue 4/2012.
3. Paulet, E. (2011). Banking ethics. Corporate Governance, 11(3). issn: 1472-0701.
4. Klincov, R., Ristić, Ž. (2015). Menadžment bankarskog marketinga. Poslovne studije, 13-14. 117-131p. doi: 10.7251/POS1514117K
5. Demirgüç-Kunt, A. (2017). Globalization and Banking. All About Finance. dostupno na: <https://blogs.worldbank.org/allaboutfinance/globalization-and-banking>
6. Eigner, P., Umlauf, T.S. (2015). The Great Depression(s) of 1929-1933 and 2007-2009? Parallels, Differences and Policy Lessons. Hungarian Academy of Science MTA-ELTE Crisis History Working Paper No. 2.
7. Pobrić, N. (2010). Globalna finansijska kriza: iskustva i smernice. Međunarodna iskustva. Finansije, broj 1-6.
8. Wilmarth, A.E., (2009). TheDark Side of the Universal Ban-king: Financial Conglomeratesand the Origines of the SubprimeFinancial Crisis, ConnecticutLaw Review Vol 41, No. 4, str.962–1050.
9. Marphy, A., (2008). An Analysis of the Financial Crisis of 2008: Causes and Solutions, available at SSRN: <http://ssrn.com/ab-stract=1295344>.
10. European Federation of Ethical and Alternative Banks (FEBEA), URL: <http://www.febea.org/>
11. Rakić, S. (2016). Ispitivanje uticaja društveno odgovornog poslovanja na profitabilnost banaka u Evropskoj Uniji. Doktorska disertacija. Univetzitet Edukons, Fakultet poslovne ekonomije.
12. Krkač, K., Volarević, H., Jerković, H. (2012). Poslovna etika banaka. Obnov. život, 68/1, 105-120. udk: 174-336.